

Living in the Country, or Inhabiting the Landscape

Prologue

It's autumn. We're staying at a Flemish farmhouse for a weekend of cycling in the Flemish Ardennes. This is the region of the Tour of Flanders bicycle race, the 'Wall' in Gerardsbergen and the Kluisberg. A place of pilgrimage for small groups of cyclists dreaming of heroic deeds. A gentle rain is falling and the country roads are covered with a layer of sludge as a result of beet-lifting and the potato harvest. Sometimes there are cobbles and quite often very steep hills. The character of the landscape makes a great impression on us; it is not real countryside, nor is it urban. It's difficult to describe the area in the conventional terms that stem from the contrast between urban and rural. The simultaneous presence of farms, vast fields, villages, small industry, ribbon development, free-range pigs, riding stables, hamlets and hills claimed by newly built villas make the Flemish countryside just south of Ghent a landscape fascinatingly inhabited and colourful. Each T-junction in the fine network of country roads is marked by a pub, a football canteen or a crucifix. It is Belgium at its best, everyday, cinematic, authentic and apparently averse to regulation. Seated around the hearth in the evening, owning such an abode less than two hour's drive from the Randstad is extolled as being a great good.

Town and surroundings

In the Netherlands the relationship between the city and the country is changing; two social movements play a crucial role here. The first is the growing influence of the urban economy on rural areas. Increasingly, the presence of the city is making itself felt in the everyday reality of the countryside. Programmes such as suburban housing, small-scale economic activity in business services and the social service sector, which were originally urban, are more and more frequently found in rural areas.

Moreover, there is a growing number of recreational facilities on offer to urbanites who flee the city in their leisure time. These range from entertainment centres and line-dancing in Puttershoek to the bird hut in the new nature reserve in the peat grasslands in the province of South Holland.

Landelijk wonen, ofwel het landschap bewoond

Proloog

Het is herfst. We zijn op bezoek in een 'Vlaamse hoeveke' om een weekend te fietsen in de Vlaamse Ardennen. De streek van de Ronde van Vlaanderen, de muur van Gerardsbergen en de Kluisberg. Een bedevaartsoord voor groepjes wielrenners die van heldendaden dromen. Het regent zachtjes, de landweggetjes zijn bedekt met een laag bruin slijk als gevolg van de bieten- en aardappelooft. Soms kasseien en regelmatig gemeen steile hellingen. Het karakter van het landschap maakt op ons een grote indruk, niet echt platteland, maar zeker ook geen stad. De streek is moeilijk te vatten in de bekende begrippen die voort zijn gekomen uit de tegenstelling stad en land. De gelijktijdige aanwezigheid van boerderijen, uitgestrekte akkers, dorpjes, kleine bedrijvigheid, lintbebouwing, scharrelvarkens, maneges, buurtschappen en door villa's in bezit genomen heuvels maakt van het Vlaamse platteland onder Gent een fascinerend bewoond en veelkleurig landschap. Op elke T-kruising van het fijnvertakte landwegennet vind je een kroeg, een voetbalkantine of een kruisbeeld. België op zijn best, alledaags, filmisch, authentiek en schijnbaar wars van regulering. 's Avonds rond de open haard wordt het bezit van een dergelijk woonstede op nog geen twee uur van de Randstad als een groot goed geprezen.

Stad en ommeland

In Nederland is de verhouding tussen de stad en het landelijke gebied aan verandering onderhevig, en daarbij spelen twee maatschappelijke bewegingen een cruciale rol. Allereerst de toenemende invloed van de stedelijke economie op het landelijke gebied. De stad is steeds meer aanwezig in de alledaagse werkelijkheid van het platteland. Van oorsprong stedelijke programma's zoals suburban wonen, kleinschalige bedrijvigheid in de zakelijke dienstverlening en de zorgsector worden steeds vaker aangetroffen in het landelijke gebied.

Bovendien is er een groeiend aanbod van recreatieve voorzieningen voor de stedeling, die in zijn vrije tijd de stad ontvlucht. Een aanbod dat varieert van uitgaanscentra en *line dancing* in Puttershoek tot de vogelhut in de nieuwe natuurgebieden in het Zuid-Hollandse veenweidegebied.

Added to this is the pressure of international competition and European rules on agrarian operational management. Depending on the nature of the agrarian concern and the region, it leads to restructuring, reorganisation, scaling-up or the renewal of the agrarian sector and individual farms. In certain areas the agrarian concern changes colour through the introduction of camping facilities on the farm, the beauty salon-cum-sauna, the transport company, the small-scale builder, caravan storage facilities or even the recreational or second home on the same property. All in all one could say that stewardship, and with it the management of the rural area, is under pressure and undergoing change.

Both tendencies lead to a progressive diversification of land use in rural areas, which many regard with suspicion. The dynamism within the agrarian sector itself and the increasing infiltration of urban functions mean that on the scale of the rural area, the former sharp distinction between city and country is becoming blurred in many places. Areas which have developed more or less spontaneously are slowly but surely beginning to show a new programmatic character. Areas situated close to urban agglomerates which one would define less as either urban or rural and more as an inhabited landscape a landscape whose charm is largely determined by the simultaneous existence or coordination of very different programmes.

Living in the country

In view of the growing pressure on the agrarian sector by European regulations and developments on the housing market, the pressure of urbanisation on rural areas will not stop during the coming decades but rather increase exponentially. In the world of planning this social and physical development in country areas will need to be curbed by way of red and green contours (Fifth Memorandum on Physical Planning)¹ and ideals formulated for both urban areas (intensification and condensation) and rural areas (protection of natural values and space for agrarian businesses). The no man's land between the red and green contours is referred to in the Fifth Memorandum as balance zones. Location-specific and design-based study of the zones dividing the city and the country must answer the question of which developments are desirable here, and which are not.

In the above it is clear that we should no longer simply regard urban development and development of rural areas as separate worlds. The analysis of the present situation as well as the formulation of future plans for country areas will have to be based on recognising and acknowledging social trends; these will have to

Daarnaast zetten de internationale concurrentieverhoudingen en de Europese regelgeving de agrarische bedrijfsvoering onder druk. Dit leidt, afhankelijk van de aard van het agrarische bedrijf en de streek, tot herstructurering, sanering, schaalvergroting of vernieuwing van de agrarische sector en het individuele boerenbedrijf. Het agrarische bedrijf zelf verschieft hierdoor in bepaalde streken van kleur door de introductie van het kamperen bij de boer, de schoonheidssalon annex sauna, het transportbedrijf, de kleine aannemer, de caravanstalling, tot en met de recreatie-, dan wel tweede woning op het eigen erf. Samengevat kun je stellen dat het rentmeesterschap, en daarmee het beheer van het landelijke gebied, onder druk staat en aan verandering onderhevig is.

Beide tendensen hebben een voortschrijdende en door velen argwanend bekeken diversificatie van het grondgebruik in het landelijke gebied tot gevolg. De dynamiek binnen de agrarische sector zelf en de toenemende infiltratie van stedelijke functies betekenen op de schaal van het landelijke gebied, dat op veel plaatsen het voorheen scherpe onderscheid tussen stad en ommeland vervaagt. Op min of meer spontane wijze ontstaan gebieden die langzaam doch onafwendbaar een nieuwe programmatische karakteristiek gaan vertonen. Gebieden in de nabijheid van stedelijke agglomeraties, die niet zozeer als stedelijk of als landelijk, maar eerder als een bewoond landschap zijn te typeren – een landschap waarin de gelijktijdige aanwezigheid dan wel nevenschikking van zeer uiteenlopende programma's een belangrijk deel van de charme uitmaakt.

Landelijk wonen

De verstedelijkingsdruk op het landelijke gebied zal, gezien de groeiende druk op de agrarische sector door de Europese regelgeving en de ontwikkelingen van de woningmarkt, de komende decennia niet stoppen, maar eerder exponentieel toenemen. In de wereld van de planologie moet deze maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling in het landelijke gebied beteugeld worden met behulp van rode en groene contouren (*Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening*)¹ en worden wensbeelden geformuleerd voor zowel het stedelijke gebied (intensiveren en verdichten) als het landelijke gebied (beschermen van de natuurwaarden en ruimte voor de agrarische bedrijfsvoering). In het niemandsland tussen de rode en de groene contour spreekt men in de *Vijfde Nota* over balansgebieden. In die gebieden tussen stad en land moet locatiespecifiek en ontwerpend onderzoek een antwoord geven op de vraag welke ontwikkeling wenselijk is en welke niet.

Bovenstaande toont de noodzaak aan om de stedelijke ontwikkeling en de ontwikkeling van het landelijke gebied niet meer als louter gescheiden

be translated into new environmental and programmed concepts that do justice to the qualities that rural areas offer the people who use them. One of the questions here is how the growing need for 'living in the country' can be met and what form this type of living can be given.

The appeal of rural areas

Living in the city, where important qualities in an urban lifestyle are the 24-hour dynamism and the proximity of urban facilities, appeals mainly to young beginners on the housing market. The middle-aged housing consumer increasingly appears to look to the countryside as a residential area. The development of residential areas under the Vinex flag has clearly shown that the house and garden are enjoying an ineradicable popularity with a large group of housing consumers.² Current critics of the monofunctionality of these residential areas, situated in the periphery of the city, do not deny the need for low-rise houses with gardens. They justly argue that the programming of these neighbourhoods is a bland and unimaginative interpretation of the true demand for 'green living'.

For many people, an important motive in considering the country as a place of residence is the need for peace, space and social cohesion. A growing number of people who have reached a certain stage in life no longer experience the anonymity and dynamism of the metropolis as pleasant, but rather as a source of insecurity. In many cases, the limitations imposed by life in the city on the freedom of movement of growing children cause people to seek a new environment in which to live.

Nevertheless, this only partly explains the growing interest in living in a rural area. After all, as a suburban residential area situated close to the city, the 'Vinex-neighbourhood' does go some way to satisfying this demand for a more relaxed and child-friendly environment. Clearly there is more to it than meets the eye.

An interesting article written by Niek de Roo for a symposium on the theme of the design of rural areas,³ had the following to say on the matter: 'Escape routes are sought away from the bustle, the stress, the complexity and problems of congestion. As a matter of course (perhaps too much so) these social escape routes lead from the city to the countryside. Qualities such as a clearly-structured society, social hospitality,

¹ Fifth Memorandum on Physical Planning, December 2000.

² VINEX, or Fourth Memorandum on Physical Planning Extra, 1991. Expansion areas are planned according to the concept of the 'compact city'.

³ Niek de Roo, *De stille metamorfose van het Vlaamse platteland* (The Silent Metamorphosis of the Flemish Countryside). Part of a symposium on shaping rural areas, *Tussen verwondering en verbijstering* (Between Amazement and Astonishment), November 28, 2000.

werelden te beschouwen. Zowel in de analyse van de huidige situatie als in de formulering van toekomstvisies voor het landelijke gebied zal het moeten gaan om het herkennen en erkennen van maatschappelijke trends; deze zullen vertaald moeten worden in nieuwe ruimtelijke en programmatische concepten die recht doen aan de kwaliteiten die het landelijke gebied heeft voor al zijn gebruikers. Een van de vragen hierbij is, hoe aan de toenemende behoefte aan 'landelijk wonen' kan worden voldaan en op welke manier aan deze wijze van wonen vorm kan worden gegeven.

Aantrekkingskracht van het landelijke gebied

Het wonen in de stad, waar de 24-uurs dynamiek en de nabijheid van de stedelijke voorzieningen belangrijke kwaliteiten zijn van een *urban lifestyle*, heeft een grote aantrekkingskracht op met name jonge starters op de woningmarkt. De woonconsumment van middelbare leeftijd, daarentegen, lijkt steeds meer gecharmeerd te raken van het landelijke gebied als woonoord. De ontwikkeling van woonwijken onder de Vinex-vlag heeft duidelijk gemaakt dat de woning met een tuin een onuitroeibare populariteit geniet onder een grote groep van woonconsumenten.² De actuele kritiek op de monofunctionaliteit van deze woonwijken, gelegen in de periferie van de stad, richt zich dan ook niet in de eerste plaats op het ontkennen van deze vraag naar de grondgebonden woning met tuin. Wel wordt er door de critici terecht gesteld dat de programmering van deze wijken een zouteloze en modale vertaling is van de werkelijke vraag naar 'groen wonen'.

De behoefte aan rust, ruimte en sociale cohesie is voor velen een belangrijk motief om de blik naar het buitengebied te richten. De anonimiteit en dynamiek van de grote stad worden door een groeiend aantal mensen in een bepaalde levensfase niet meer als aangenaam ervaren, maar eerder als een bron van gevoelens van onveiligheid. De beperkingen die het wonen in de stad oplegt aan de bewegingsvrijheid van opgroeiende kinderen, is in veel gevallen de aanleiding om op zoek te gaan naar een ander woonmilieu.

Toch is dit slechts een deel van de verklaring voor de groeiende belangstelling voor het wonen in het landelijke gebied. Per slot van rekening biedt voor een dergelijke vraag naar een meer ontspannen en kindvriendelijk woonmilieu de Vinex-wijk als suburbaan woonoord dicht bij de stad wel degelijk soelaas. Er lijkt dus meer aan de hand.

In een interessant artikel dat Niek de Roo schreef in het kader van een symposium, met als onderwerp de vormgeving van landelijke gebie-

¹ *Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening*, december 2000.

² VINEX, *Vierde Nota Extra*, 1991. Uitbreidingswijken gepland op basis van de 'compacte stad'-gedachte.

the fact that everything is on a small scale, health and authenticity are all automatically associated with the country and the village community. Values such as space, quiet and darkness are all upgraded to qualities for which the country acts as a social reservoir. The countryside as a lost paradise. It is the image of the rural idyll which clearly stimulates the dynamics of the flight from the city.' Elsewhere in the article he argues: 'The citizen develops his status less and less on global themes, or themes such as being an employee, a farmer . . . but more and more on the immediate domestic environment; the garden, the street, the suburb, the village. It is a real cultural status which is built up around what is known as the local residential domain. The commercial sector has an eye for this and has long discovered the increasing focus on interior, design [and] garden culture. . . . In connection with this there is also a cultural change in the significance of the home. More time is spent at home and it has increasingly come to be regarded as a sort of activity centre. . . . The interest in bigger houses will therefore grow. . . . The citizen spends quality time in his home, in his local residential domain. In doing so he experiences visual hindrance or the inconvenience caused by smell or noise as far more annoying and threatening than he used to.'

Living in the country seems to be the answer to these desires and, moreover, it also provides the urbanite with a more authentic environment than the average Vinex-neighbourhood. It is not the standard answer to the demand for a house and garden, but one which is unique; the authentic experience of living in the country is sought and found in the rural area. This trend is not unique however. The history of the Low Countries shows us that at one time a section of the population sought refuge in rural areas. This relatively small, prosperous group of privileged citizens, many of them with a private income and originating from the top level of society, turned their backs on the city. The result of this urban escape was a series of monumental country estates now inextricably linked to the Dutch landscape. Because of their natural values on the one hand and their recreational and educational significance on the other, they are highly valued by the organisations that manage them.

However, instead of a small, privileged top rank there is now an absolute and relatively far larger group of double-income families who, as a result of growing affluence, increased mobility and contemporary means of communication, are able to establish their 'activity centre-cum-operating base' in the country. As far as this group is concerned, the quality of their living environment is more important than the proximity of the city

den,³ wordt hierover het volgende opgemerkt: 'Er worden ontsnappingsroutes gezocht uit de drukte en de stress, de complexiteit, de congestieproblemen. Als vanzelfsprekend (misschien té vanzelfsprekend) leiden deze maatschappelijke ontsnappingsroutes van stad naar platteland. Kwaliteiten als de overzichtelijkheid van de samenleving, sociale herbergzaamheid, kleinschaligheid, gezondheid, authenticiteit worden automatisch verbonden aan het platteland en de dorpsamenleving. Waarden als ruimte, stilte en duisternis worden opgewaardeerd tot kwaliteiten waarvoor het platteland als maatschappelijk reservoir functioneert. Het platteland als verloren paradijs. Het is het beeld van de rurale idylle die onmiskenbaar een dynamiek van stadsvlucht op gang brengt.' Elders in het artikel betoogt hij: 'De burger bouwt zijn status steeds minder uit rond mondiale thema's, of rond thema's als werknemer zijn, landbouwer zijn [...], maar steeds meer rond de eigen woning en de onmiddellijke woonomgeving; de tuin, de straat, de wijk, het dorp. Het is een echte culturele status die men optrekt rond wat men noemt: het lokale woondomein. De commerciële sector heeft hier een neus voor en heeft deze toenemende aandacht voor interieur, design [en] tuinbouw [...] reeds lang ontdekt. In samenhang hiermee wijzigt ook de culturele betekenis van de woning zelf. Men brengt meer tijd thuis door en in toenemende mate wordt de woning beschouwd als een soort activiteitencentrum [...]. De belangstelling voor ruimere woningen zal hierdoor verder toenemen. [...] De burger cocooit in zijn woning, in zijn lokale woondomein. Daarbij gaat hij visuele hinder, geur- of lawaaioverlast veel meer dan vroeger als storend en bedreigend ervaren.'

Wonen in het landelijke gebied lijkt het antwoord op deze verlangens te zijn en biedt de voormalige stedeling bovendien een meer authentieke woonomgeving dan de modale Vinex-wijk. Niet het gestandaardiseerde antwoord op de vraag naar de woning met tuin, maar het unieke; de authentieke ervaring van het buiten wonen wordt gezocht en gevonden in het landelijke gebied. Een trend die overigens niet uniek is. Al eerder in de geschiedenis van de Lage Landen zocht een deel van de bevolking zijn heil in het landelijke gebied. Toentertijd betrof het een relatief kleine, welgestelde en veelal rentenierende toplaag van de burgerij die de stad achter zich liet. Een stadsvlucht die een reeks monumentale buitenplaatsen in het landelijke gebied heeft opgeleverd, buitenplaatsen die nu onlosmakelijk zijn verbonden met het Hollandse landschap en die vanwege enerzijds hun natuurwaarden en anderzijds hun recreatieve en educatieve betekenis worden gekoesterd door de diverse beherende organisaties.

In plaats van een kleine bevoorrechte toplaag van de burgerij is er nu sprake van een zowel

and its facilities. The private domain has become the operating basis for a network of jobs no longer dominated by an urban centre.

The fear which this trend rouses in many people, including town and country planners and those who manage rural areas, is that the 'white-fence culture' will proliferate not only spatially but also socially. The image associated with this is that of the converted farm or large, freestanding villa with stables, double garage and guest house, bounded by a picket fence and inhabited by wealthy urbanites who don't give a straw for the local social structure. The democratised version of this nightmare is possibly the nightmare experienced by many, of an unstoppable increase in the number of mail-order detached houses on the edge of what are now still picturesque and authentic villages in the country.

However, the cultivation of this nightmare is not the proper way to effectively meet the existing social demand for rural housing. In connection with this it would be more sensible to seek the potentially positive contribution that rural habitation could make towards real environmental problems in the country. What could the positive image of rural living be and what could this form of occupation of the rural area contribute towards the future quality of the landscape; these questions should rank as highly important on the research agenda of physical planning.

The physical features of rural housing
In attempting to approach housing consumers' demand for living in rural areas as a positive trend, it would be very helpful to define the specific environmental and scenic qualities which distinguish living in the country from living in the city. The most qualifying feature of urban living is perhaps that the division between public space, or the streets, squares, parks and alleyways of the city, and the private domain, or individual houses and their outside areas, is planned as a highly important boundary area. It is on this boundary that the public nature of the city and the unpredictable urban dynamism associated with it is filtered. What is private is shielded from what is public. The necessary counterweight to the anonymity of the city lies in the clearly-defined and restricted privacy and safety of the private domain. There are very many ways in which this boundary can be shaped. Generally speaking, the idea that the emphasis on shaping the contrast and the distance between public and private increases as the urban web becomes more compact is justified. In other words, the more the dynamism of the public life of the city presses upon the individual home, the greater the attempt to find ways, in the physical development of houses, of separating and pro-

67

absoluut als relatief gezien veel omvangrijkere groep tweeverdienende burgers die door de welvaarts-groei, de toegenomen mobiliteit en de eigentijdse communicatiemiddelen in staat worden gesteld hun 'activiteitencentrum dan wel uitvalsbasis' te vestigen in het landelijke gebied. De kwaliteit van hun woonmilieu weegt voor deze groep zwaarder dan de nabijheid van de stad en haar voorzieningen. Het eigen domein wordt de uitvalsbasis voor een niet meer door een stedelijk centrum gedomineerd netwerk van betrekkingen.

De angst die deze tendens bij velen, onder wie veel planologen en beheerders van het landelijke gebied, oproept is dat de 'witte-hekken-cultuur' het landelijke gebied niet alleen ruimtelijk, maar ook sociaal zal gaan overwoekeren. Het beeld hierbij is dat van de verbouwde boerderij of een grote vrijstaande villa met eigen paardenstal, twee garages en een gastenverblijf, omgord door een fris-wit geveerd hek en bewoond door rijke randstedelingen, die zich niets gelegen laten liggen aan de plaatselijke sociale structuur. De gedemocratiseerde versie van deze angstdroom is wellicht de door velen beleden nachtmerrie van een onstuitbaar toenemend aantal vrijstaande cataloguswoningen aan de randen van de nu nog zo pittoreske en authentieke dorpjes in het landelijke gebied.

Het cultiveren van deze angstdroom lijkt echter niet de juiste houding om een effectief antwoord te geven op de huidige maatschappelijke vraag naar landelijk wonen. Het is in dat verband zinniger om op zoek te gaan naar de mogelijke positieve bijdrage die landelijk wonen kan leveren aan de actuele ruimtelijke problematiek in het landelijke gebied. Wat kan het positieve imago van landelijk wonen zijn en wat kan deze vorm van occupatie van het landelijke gebied bijdragen aan de toekomstige kwaliteit van het landschap, zijn vragen die hoog op de onderzoeksagenda van de ruimtelijke ordening moeten komen te staan.

De ruimtelijke karakteristiek van landelijk wonen

De poging om de wens van woonconsumenten om landelijk te wonen als positieve tendens te benaderen is gebaat bij het preciseren van de specifieke ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten die het wonen in het buitengebied onderscheiden van het wonen in de stad. Het stedelijk wonen heeft wellicht als meest bepalende karakteristiek dat de scheiding tussen de openbare ruimte, dat wil zeggen de straten, pleinen, parken en stegen van de stad, en het private domein, dat wil zeggen de individuele woning en haar buitenruimte, als een uiterst belangrijk grensvlak wordt vormgege-

3

Niek de Roo, 'De stille metamorfose van het Vlaamse platteland'. Naar aanleiding van een symposium over

vormgeving van rurale gebieden, *Tussen verwondering en verbijstering*, 28 november 2000.

tecting the private domain. The consequence of this conclusion in architectural theory was clearly defined and portrayed by the Viennese architect Loos at the start of the twentieth century. At a time when industrialisation and the urban development associated with it had dramatically changed urban life, Loos stripped the architecture of the city hall of almost every familiar form of representation and individuality. The façade was erected as a neutral, silent screen separating the home and the city. For him the city represented the masses, anonymity and publicity. The home, conceived as the interior of the house, represented the individual, cosiness and privacy. Loos saw both worlds as being qualities of modern life, but he expressly planned them in the modern city as separate realities. The shaping or conceptualisation of this distance between public and private has continued to be a dominant theme in the modern tradition of urban development and urban architecture since the beginning of the twentieth century.

Unlike urban habitation, rural living is characterised by the fact that the private domain – the home and the space surrounding it – and the public space benefit from one another and merge together. You live on the edge of the forest, at the water's edge, on the outskirts, on the dyke, or in the woods, and the character of your house is very much determined by the quality of the spot where you live. The qualities of the landscape determine the specific nature of how one lives and one's house. The main function of the façade and the boundary line is not to separate the private domain from the public space, but is focused on relating the two. The garden, the property, the estate, the jetty, the sun lounge – all are zones in which the transition between the house and the landscape is given shape.

There are two extremes in the range of possible ways in which to shape this relationship between private and public. On the one side of the spectrum the relationship between the house and the landscape is conceptualised as abstract and non-material. The house or villa is separate from the landscape and has the appearance of an alien body from outer space that has landed in a natural paradise. The house and the private domain around it are themselves not a 'producer' of landscape. The house appears to be merely visiting. Nature and culture continue to be separate entities. In this relationship, the house is the parasite sponging off the specific characteristics of the landscape. The hide or observation post in the trees and the fishing hut in the fringe of reeds could be regarded as archetypes of this. At the other end of the spectrum, the farmhouse and the turf hut of the peat worker are arche-

ven. Op die grens worden de openbaarheid van de stad en de daarmee samenhangende onvoorspelbare stedelijke dynamiek gefilterd. Het private wordt afgeschermd van het openbare. Het noodzakelijke tegenwicht tegen de anonimiteit van de stad ligt in de helder gedefinieerde en begrensde privacy en veiligheid van het private domein. Het vormgeven van deze grens kent een rijk veld van oplossingen. In het algemeen is de stelling gerechtvaardigd dat de nadruk op het vormgeven van het contrast en de afstand tussen het openbare en het private groter wordt naarmate het stedelijke weefsel compacter wordt. Anders geformuleerd: hoe meer de dynamiek van het openbare leven van de stad zich aan de individuele woning opdringt, des te meer wordt in de ruimtelijke opbouw van het huis gezocht naar middelen om het private domein af te zonderen en te beschermen. De architectuurtheoretische consequentie van deze constatering is door de Weense architect Loos in het begin van de twintigste eeuw scherp getrokken en in beeld gebracht. In de periode dat de industrialisatie en de daaraan gelieerde stedelijke groei het stedelijke leven dramatisch hadden veranderd, ontdeed Loos de architectuur van het stadhuis van vrijwel elke gekende vorm van representatie en individualiteit. De gevel werd als een neutraal en zwigend scherm opgetrokken tussen de woning en de stad. De stad stond bij hem voor de massa, anonimiteit en openbaarheid. De woning, opgevat als het interieur van het huis, stond voor het individu, intimiteit en het private. Beide werelden waren in de visie van Loos kwaliteiten van het moderne leven, maar werden in de moderne stad door hem nadrukkelijk als gescheiden werkelijkheden vormgegeven. Het vormgeven of conceptualiseren van deze afstand tussen het openbare en het private is in de modernistische traditie van de stedenbouw en in de stedelijke architectuur sinds het begin van de twintigste eeuw een dominant thema gebleven.

In tegenstelling tot de stedelijke woonvorm heeft het landelijk wonen als karakteristiek dat het private domein – de woning en haar buitenruimte – en het openbare domein van elkaar profiteren en in elkaar overvloeien. Je woont aan de rand van het bos, langs de waterkant, aan de brink, op de dijk, in het bos, en de kwaliteit van de plek maakt nadrukkelijk deel uit van de karakteristiek van je woning. De kwaliteiten van het landschap bepalen het specifieke van het wonen en het huis. De gevel of erfafscheiding heeft niet als primaire functie het private domein van de openbare ruimte af te scheiden, maar is erop gericht de eigen woning te relateren aan de openbaarheid. De tuin, het erf, het landgoed, de steiger, de serre zijn zones waarin de overgang tussen het huis en het landschap is vormgegeven.

In het veld van mogelijke oplossingen voor het

types of a form of rural habitation linked productively and materially to the development of the landscape. In this case the private domain has an active relationship with the location and the area surrounding it. In time, the individual house (farm), or the settlement pattern of multiple private domains (the village, the ribbon, etcetera) itself forms the image of the landscape. Such dwellings are no longer seen as a parasite sponging off the surrounding countryside, but as a part of the landscape.

To sum up, one could say that living in the country distinguishes itself from living in the city in that it facilitates the reciprocal relationship between the public domain (the landscape) and the private domain (the house) in becoming a qualitative *Leitmotif* of habitation. This observation helps one to understand the phenomenon of rural habitation and to use it as a landscape-producing force instead of regarding it as a purely parasitical and consuming intruder. If one links this observation to the housing consumer's aforementioned desire for identity, the authenticity of his own habitat and the tendency to see leisure time as an important and meaningful part of everyday life, one can understand the attraction of rural habitation. This attraction is probably greatest where there is a fusion between dwelling (the private domain), landscape (image and bearer of identity) and the use of the landscape (leisure time and recreation).

The above analysis tells us something about the possible quality of rural habitation as seen from what is characteristic of the single house. The question remains, however, of how the sum of multiple living domains in the form of a residential estate pattern or settlement affects the attraction of the phenomenon of rural habitation on the one hand and the quality of the landscape on the other. In connection with this it would be instructive to compare two extremes in the actual history of types of rural housing settlement in the Netherlands.

There is a wide variety of residential estate patterns in rural areas in the Netherlands: rural estates, ribbons of development, farming hamlets, villages, villa estates in the woods, etcetera. Within this diversity one can distinguish residential estate patterns which present themselves as coherent social communities and those with a social coherence that is not immediately as clear spatially. Examples of the latter category are the dyke houses in the Hoeksche Waard, a houseboat colony in the middle of the Green Heart near Rijp Wetering, the villas in the forests situated between Zutphen and Deventer and the elongated housing ribbons around Stadskanaal. These are all housing types which have originated in and developed because of the attraction of

vormgeven van die relatie tussen het private en het openbare zijn twee uitersten te benoemen. Aan de ene zijde van het spectrum wordt de relatie tussen het huis en het landschap als een abstracte, niet-materiële verhouding geconceptualiseerd. Het huis of de villa maakt zich los van het landschap en lijkt als een buitenaards wezen te zijn geland in de natuurlijke idylle. Het huis en het omringende private domein zijn zelf geen 'producent' van landschap. Het huis lijkt slechts op bezoek. Natuur en cultuur blijven aparte entiteiten. Het huis parasiteert in deze relatie op de specifieke kenmerken van het landschap. De schuil- of observatiehut in de bomen en de vissershut in de rietkraag kunnen als de archetypen hiervan worden beschouwd.

Aan de andere kant van het spectrum staan de boerenhoeve en de plaggenhut van de veenarbeider als archetypen van een vorm van landelijk wonen die productief en materieel is verbonden met de wording van het landschap zelf. Het private domein gaat in dit geval een actieve relatie aan met de plek en haar omgeving. Het individuele huis (de hoeve), dan wel het nederzettingsspatroon van meerdere private domeinen (het dorp, het lint, enzovoort) vormen naar verloop van tijd zelf het beeld van het landschap. Zij worden niet meer gezien als parasiet van de hun omringende natuur, maar zijn onderdeel van het landschap.

69 Samenvattend kun je stellen dat landelijk wonen zich onderscheidt van het wonen in de stad doordat het de mogelijkheid biedt om de wederkerige relatie tussen het openbare domein (het landschap) en het private domein (het huis) tot kwalitatief *Leitmotiv* van het wonen te maken. Deze observatie maakt het mogelijk het verschijnsel landelijk wonen te begrijpen en in te zetten als een landschap producerende kracht in plaats van het landelijk wonen als een louter parasiterende en consumerende indringer op te vatten. Wanneer deze observatie wordt gekoppeld aan de hiervoor beschreven verlangens van de woonconsument naar identiteit, authenticiteit van de eigen woonplek en de tendens om de vrije tijd als een belangrijk en zingend deel van het dagelijkse leven te zien, wordt de aantrekkingskracht van het landelijk wonen begrijpelijk. Daar waar wonen (het eigen domein) en het landschap (beeld en identiteitsdrager) en het gebruik van het landschap (vrije tijd en recreëren) samen kunnen smelten in een woonmilieu is de aantrekkingskracht van wonen in het landelijk gebied wellicht het grootst.

Bovenstaande analyse zegt iets over de mogelijke kwaliteit van het landelijk wonen gezien vanuit de karakteristiek van het enkelvoudige huis. De vraag blijft echter wat de optelling van meerdere woondomeinen in de vorm van een verkavelingspatroon of nederzettingvorm betekent voor enerzijds de aantrekkingskracht van het fenomeen landelijk wonen en anderzijds de kwaliteit van het

the individual housing concept, and where the social and economic relationships between individual inhabitants are not, or less, directly visible as a spatially binding and dominant theme. The private domains function in a loose network of relationships. There is no question of there being either a designed or developed hierarchy of spatial relationships between the house and the centre or the periphery of the housing settlement.

On the other hand the tradition of rural habitation does have settlement forms where the collective/social aspect of the community is emphasised and visible as a spatial *Leitmotif*. The village in Drenthe set in a landscape of ash trees is an historical example of this. Other more recent examples are the villages in the Wieringermeer polder and, even more recently, Nagele in the Noordoost polder. These planned and fully-designed polder villages are interesting in this context because they are an example of an attempt to make the spatial structure of the village reflect the desired social coherence in these new settlements. Social and religious differentiation, the package of facilities, the architectonic manifestation, the rural characteristics: everything seems possible in these monuments of Dutch planning history.

Whenever the design of these new villages expressly lays down the relationship between the private domain and the community and thus strives to emulate the style of communal life, it is precisely these excessive forms of regulation of the collective that more spontaneous forms of rural habitation manage to avoid. Key concepts here are evidently self-determination, individual freedom and the property as a private domain. The tradition of housing settlements in rural areas can be described within this field of tension between the freedom and self-determination of the private domain and the protection and security of the closed village community.

In urban development terms this field of tension can be defined as existing in a network of housing enclaves and scattered facilities in rural areas as opposed to the autonomous and self-supporting communities; the perfect village. The mention of these two approaches in the tradition of rural habitation, the developed habitation landscape and the primacy of the private domain as opposed to the 'creatable' village and the 'creatable' village community, opens the debate on those ambitions that contemporary forms of rural or village habitation should cherish.

This field of tension is evident in physical proposals currently being developed for housing in rural areas. Here the plea for forms of light urban development is aimed at a minimal collective attempt by the authorities and a maximum

landschap. In dit verband is het leerzaam om twee uitersten in de actuele geschiedenis van landelijke nederzettingvormen in Nederland tegenover elkaar te zetten.

De verzameling van verkavelingspatronen in het landelijke gebied is groot in Nederland: landgoederen, ontginningslinten, boerengehuchten, dorpen, villabossen, enzovoort. Binnen deze veelheid is een onderscheid te maken tussen verkavelingspatronen die zich voordoen als samenhangende sociale gemeenschappen en die met een minder direct ruimtelijk afleesbare sociale samenhang. Voorbeelden van deze laatste categorie zijn de dijkwoningen in de Hoeksche Waard, een woonarkkolonie midden in het Groene Hart bij Rijp Wetering, de villa's in de bossen tussen Zutphen en Deventer en de langgerekte woonlinten rondom Stadskanaal. Allemaal woonvormen die ontstaan en groeien door de aantrekkingskracht van het individuele woonconcept en waar de sociale en economische betrekkingen tussen de individuele bewoners niet, dan wel minder direct als ruimtelijk samenbindend en dominant thema zichtbaar zijn. De private domeinen functioneren in een los netwerk van betrekkingen. Er is geen sprake van een ontworpen of gegroeide hiërarchie van ruimtelijke betrekkingen tussen het huis en het centrum of de periferie van de nederzetting.

70 Aan de andere kant kent de traditie van landelijk wonen nederzettingvormen waar nadrukkelijk het collectieve/sociale aspect van de gemeenschap als ruimtelijk *Leitmotiv* zichtbaar is. Het Drentse dorp met het omringende essenlandschap is hiervan een historisch voorbeeld. Andere en veel jongere voorbeelden zijn de dorpen uit de Wieringermeer en van een later tijdstip Nagele in de Noordoostpolder. Deze geplande en volledig ontworpen polderdorpen zijn in dit verband interessant omdat zij model staan voor pogingen om de ruimtelijke opbouw van het dorp een afspiegeling te laten zijn van de gewenste sociale samenhang in deze nieuwe nederzettingen. De sociale en religieuze differentiatie, het voorzieningenpakket, de architectonische verschijningsvorm, de landschappelijke karakteristiek; alles lijkt maakbaar in deze monumenten van de Nederlandse planningsgeschiedenis.

Terwijl het ontwerp van deze nieuwe dorpen nadrukkelijk de verhouding tussen het private domein en de gemeenschap vastlegt en zo de vormgeving van het gemeenschappelijke nastreeft, ontsnappen de meer spontane vormen van landelijk wonen juist aan deze vergaande vormen van regulering van het collectieve. Zelfbeschikking, individuele vrijheid en het erf als privaat domein lijken hier de kernbegrippen. De traditie van nederzettingen in het landelijke gebied kan worden beschreven in dit spanningsveld tussen de vrijheid en zelfbeschikking van het private domein versus de beschutting

amount of individual freedom on the part of the inhabitant. Such suggestions radicalise the potential qualities which modern telecommunication and energy-production technology offer for an autarkical lifestyle. The physical network which links the individual house to the surrounding world could be minimal in this approach. A sandy path and a hook-up to 'the net' is quite sufficient. In contrast to this is the originally American body of ideas called *New Urbanism*. In this approach the planning of the collective and the community takes priority. Physical and social cohesion in the form of meticulously designed public space, a regulated architectural repertoire for all development, the election of new inhabitants and a private security service all have a common aim: the realisation of social cohesion, and a community that is safe and caring. This type of settlement is clearly regarded as an alternative to the phenomenon of unbridled urban sprawl – the village or housing enclave as a dam against the anonymity and individualism of the *Wilde Wonen* (unrestricted housing) in the boundless network of avenues in the suburban grid city.⁴

Contemporary rural housing: the best of both worlds?

The desire of the modern housing consumer appears to be to have the best of both worlds. On the one hand the freedom of the private domain, the house you can walk around with the surrounding landscape as a residential environment. On the other hand the intimacy of the small community; contact with your neighbours, social control, a basic package of facilities and the collective responsibility for the management of the housing environment. At the same time one can say that in the Dutch set-up, both perspectives have not produced a fully-fledged physical model for the quantitative and qualitative demand for contemporary forms of rural housing. As a social model for what is in fact a suburban housing environment, the old village community is an anachronism. The architectural copy of this traditional type of settlement is therefore doomed to become a drab monument of a lifestyle which in modern suburban reality lacks an economic and social basis. The land division pattern which propagates the single Utopia in the forest or fringe of reeds will, in the Dutch landscape, soon be reduced to a concept of holiday resort adventure and individual freedom. On the basis of the aforementioned, it is essential to consider concepts of urban planning and

71

en veiligheid van de gesloten dorpsgemeenschap. In stedenbouwkundige termen kan dit spanningsveld gedefinieerd worden als het wonen in een netwerk van woonenclaves en verspreide voorzieningen in het landelijke gebied versus de autonome en zelfvoorzienende woongemeenschap, het volmaakte dorp. Het benoemen van deze twee benaderingen in de traditie van het landelijk wonen: het gegroeide woonlandschap en het primaat van het eigen domein versus het maakbare dorp en de maakbare dorpsgemeenschap, opent de discussie over de ambities die de hedendaagse vormen van landelijk of dorps wonen zouden moeten koesteren.

Dit spanningsveld is zichtbaar in de ruimtelijke voorstellen die nu voor wonen in het landelijke gebied worden ontwikkeld. Het pleidooi voor vormen van lichte stedenbouw mikt hierbij op een minimale collectieve inspanning van de overheid en een maximale individuele vrijheid van de bewoner. Deze voorstellen radicaliseren de potentiële kwaliteiten die de moderne telecommunicatie en technieken van energiewinning bieden voor een autarkische levenswijze. Het fysieke netwerk waarmee de individuele woning is verbonden met de omringende wereld kan in deze benadering minimaal zijn. Een zandpad en een aansluiting op 'het net' zijn voldoende. Daartegenover staat het van oorsprong Amerikaanse gedachtegoed van het *New Urbanism*. In deze benadering staat de planning van het collectieve en de gemeenschap nadrukkelijk voorop. Ruimtelijke en sociale samenhang in de vorm van een minutieus ontworpen openbare ruimte, een gereguleerd architectonisch repertoire voor alle bebouwing, ballotage voor nieuwe bewoners en een eigen bewakingsdienst dienen allemaal één doel: het realiseren van sociaal samenhangende, zorgzame en veilige gemeenschappen. Deze nederzettingvorm wordt nadrukkelijk als alternatief gezien voor het fenomeen van de ongebreidelde *urban sprawl*. Het dorp of de woonenclave als dam tegen de anonimiteit en het individualisme van het *Wilde Wonen* in het onbegrensde netwerk van avenues in de suburbane *grid*-stad.⁴

Eigentijds landelijk wonen: the best of both worlds?

Het verlangen van de hedendaagse woonconsument lijkt zich te richten op het beste van beide werelden. Aan de ene kant de vrijheid van het eigen domein, het huis waar je omheen kunt lopen met het omringende landschap als woonomgeving. Aan de andere kant de intimiteit van de kleine

4

Carel Weber, *Het Wilde Wonen*, Rotterdam, 1998. Een pleidooi voor meer particulier opdrachtgeverschap in woonmilieus met lagere dichtheden.

4
Carel Weber, *Het Wilde Wonen*, Rotterdam, 1998. A plea for more private commissions in low-density housing environments.

architecture which are free of physical and social concepts that are too simple and unambiguous. There is a need for occupation models that illustrate how the integration of the individual housing domain can be realised in a specific rural setting. Moreover, these physical models should meet the desire for individual freedom and expression on the one hand, while on the other also giving shape to the necessity for a contemporary degree of coherence and collective responsibility.

Inhabiting the landscape: parasite or steward?

Rural housing has a powerful potential for shaping the landscape. There are many examples of this, including farms and agrarian landscapes, the dyke houses in the Hoeksche Waard and the country estates in the IJssel Valley. In many cases, in these forms of housing there is also a direct functional or economic relationship between the inhabitant of the house and the landscape. However, nowadays the latter is no longer self-evident. Indeed, there is a very real danger that without a reciprocal interest between the landscape and the inhabitant, rural housing will, in the course of time, prove to be merely a phenomenon of landscape consumption rather than a force which affects the form of the landscape. Living in the country will then be comparable to a 'fungus' which because of its parasitic and consuming nature, will destroy the quality of the landscape. In addition to this, the type of dwelling will be undermined by its own popularity and the quantity that goes with it.

Contemporary forms of symbiosis between landscape and settlement will have to be devised again and then developed. The driving force could be the specific problems which institutions and interest groups that play a role in the management of rural areas have to face. The problems of the agrarian world, the desires and claims of the recreational sector, the wishes regarding the main ecological structures, the maintenance of the countryside, the liberalised housing market – all form a challenge for devising new constructions and unexpected connections. The inhabitants of a new village could become the promoters and stewards of grasslands, osier-beds and water retention areas. Contemporary forms of the *esdorp*, with the *es* as a collective park, could be designed.⁵ Or what about a simultaneous, coupled development of housing enclaves and forest planting?

In this process of forming ideas it is extremely important that the interested organisations (authorities, land owners, managers) profit from the knowledge of various professional disciplines (urban development, planning,

woongemeenschap; het contact met je buren, de sociale controle, een basispakket aan voorzieningen en de collectieve verantwoordelijkheid voor het beheer van de woonomgeving. Tegelijkertijd kun je stellen dat in de Nederlandse verhoudingen beide perspectieven geen volwaardig ruimtelijk model opleveren voor de kwantitatieve en kwalitatieve vraag naar hedendaagse vormen van landelijk wonen. De oude dorpsgemeenschap is als sociaal model voor een in wezen suburbaan woonmilieu een anachronisme. De architectonische kopie van deze traditionele nederzettingvorm is dan ook gedoemd een naargeestig monument te worden van een levensstijl die in de huidige suburbane werkelijkheid zijn economische en sociale basis mist. Het verkavelingspatroon dat de vermenigvuldiging van het enkelvoudige Utopia in het bos of de rietkraag propageert, zal in het Nederlandse landschap snel ontsporen in een Sporthuis-Centrum-achtig concept van avontuur en individuele vrijheid.

Naar aanleiding van bovenstaande is het noodzakelijk om na te denken over stedenbouwkundige en architectonische concepten die ontsnappen aan al te simpele en eenduidige ruimtelijke en sociale concepten. Er is behoefte aan occupatiemodellen die in beeld brengen hoe in een specifieke landschappelijke setting de integratie van het individuele woondomein vorm kan krijgen. Deze ruimtelijke modellen zullen bovendien een antwoord moeten geven op enerzijds het verlangen naar individuele vrijheid en expressie en anderzijds de noodzaak vorm te geven aan een eigentijdse mate van samenhang en collectieve verantwoordelijkheid.

Wonen in het landschap: parasiet of rentmeester?

Landelijk wonen heeft een sterk landschapsvormende potentie. Hiervan zijn talrijke voorbeelden te noemen, waaronder de boerderijen en het agrarisch landschap, de dijkhuisjes in de Hoeksche Waard en de landgoederen in de IJsselvallei. In veel gevallen is bij deze woonvormen ook sprake van een directe functionele, dan wel economische relatie tussen de bewoner van het huis en het landschap. Dit laatste is tegenwoordig niet meer een vanzelfsprekendheid. Het gevaar is dan ook niet denkbeeldig dat bij gebrek aan een direct en wederkerig belang tussen het landschap en de bewoner, landelijk wonen in plaats van een landschapsvormende kracht op termijn slechts een landschapskonsumerend verschijnsel zal blijken te zijn. Het wonen in het buitengebied zal dan als een 'witte schimmel' te beschouwen zijn, die door zijn parasiterende en consumerende karakter de kwaliteit van het landschap vernietigt. Daarnaast zal de woonvorm aan zijn eigen populariteit en bijbehorende kwantiteit ten onder gaan.

spatial economy). New coalitions could be formed and act as a client for the aforementioned design research. Experiments such as this could be a prototype for an integrated development and execution of plans for rural habitation and landscape development in rural areas.

Dynamism and limits

Questions need to be asked about the way in which physical concepts define and limit their own boundaries to make a landscape inhabitable. Unlike giving shape to growth, limiting growth is a recurring dilemma in the history of physical planning and urban development. In the history of the city it has all too often emerged that, as a part of the main spatial structure, the once clearly-defined outskirts of the city (whether in urban development or landscape terms) ultimately articulates the expanding layout of the city. The fear that putting the status quo of development in rural areas into its proper perspective will unleash an uncontrollable dynamism appears to be justified. When local interests and a short-term pragmatism dictate the development of rural areas, there will not be much of a balanced and integrated policy to give the quality of the landscape a new stimulus.

The development strategies yet to be devised for rural areas will therefore not only have to reveal their intrinsic quality with regard to housing in the landscape, they will also have to make it clear how a strategy of programmatic 'acupuncture' in rural areas regulates its own boundaries. We attempted to answer this question in *Landstad Deventer* a planning study carried out by our office, by introducing the term 'maximum carrying capacity of the landscape'.⁶ This term assumes that on the basis of the analysis of the characteristics of a region, it is possible, by way of design-based study, to determine the capacity of an area to accommodate a new programme in a high-quality manner. However, this does not tell us who or what can guarantee that this maximum carrying capacity will also be respected. In our view the answer must not be sought in formulating statutory planning frameworks. The main question is whether, because of the process they activate, development strategies are able to give shape to expansion while at the same time also curbing the dynamism that has been initiated. As part of the abovementioned *Landstad Deventer* study we set out three lines for further investigation in an attempt to answer this question.

5

An *esdorp* is a village surrounded by farmland.

6

Landstad Deventer, planning study and concepts for the development of Deventer and its surroundings,

2000. The municipalities of Deventer, Olst and Bathmen. Programme based on the maximum carrying capacity. Commissioned by the Keuning Instituut.

73

Hedendaagse vormen van symbiose tussen landschap en nederzetting zullen opnieuw moeten worden bedacht en ontwikkeld. De specifieke problemen waar de instellingen en belangengroeperingen die een rol spelen in het beheer van het landelijke gebied, mee worstelen, kunnen daarvoor de motor vormen. De problemen van de agrarische wereld, de verlangens en claims van de recreatieve sector, de wensen op het gebied van de ecologische hoofdstructuur, het landschapsbeheer en de geliberaliseerde woningmarkt dagen uit tot het verzinnen van nieuwe constructies en dwarsverbanden. De bewoners van een nieuw dorp zouden financiers en rentmeesters van graslanden, grienden en waterretentiegebieden kunnen worden. Hedendaagse vormen van een esdorp met de es als collectief park zouden kunnen worden ontworpen. Of er kan gedacht worden aan een gelijktijdige en gekoppelde ontwikkeling van woonenclaves en de aanplant van een bos.

Het is in dit proces van gedachtevorming van groot belang dat belanghebbende organisaties (overheden, grondeigenaren, beheerders) hun voordeel doen met de kennis die aanwezig is in diverse professionele disciplines (stedenbouw, planologie, ruimtelijke economie). Nieuwe coalities kunnen geformeerd worden en als opdrachtgever optreden voor eerder genoemd ontwerponderzoek. Dergelijke experimenten zouden prototypisch kunnen zijn voor een integrale planontwikkeling en planrealisatie van landelijk wonen en landschapsbouw in het landelijke gebied.

Grenzen aan de dynamiek

De vraag naar de wijze waarop ruimtelijke concepten voor het woonbaar maken van een landschap hun eigen grenzen definiëren en bepalen, is een vraag die gesteld moet worden. Het begrenzen van de groei is in tegenstelling tot het vormgeven van groei een terugkerend dilemma in de historie van de ruimtelijke ordening en stedenbouw. In de geschiedenis van de stad is maar al te vaak gebleken dat de ooit stedenbouwkundige dan wel landschappelijk helder gedefinieerde stadsrand uiteindelijk als een onderdeel van de ruimtelijke hoofdstructuur de uitdijende stadsplattegrond geleedt. De vrees dat het relativeren van de status quo van bouwen in het landelijke gebied een niet te beteugelen dynamiek oproept, lijkt dan ook gerechtvaardigd. Daar waar lokale belangen en het kortetermijnpragmatisme de ontwikkeling van het landelijke gebied dicteren, zal er weinig sprake zijn van een afgewogen en integraal beleid dat de landschappelijke kwaliteit van het buitengebied nieuwe impulsen geeft.

De nog te bedenken ontwikkelingsstrategieën voor het landelijke gebied zullen dan ook niet alleen hun intrinsieke kwaliteit voor het wonen in het landschap moeten tonen. Ze zullen tevens dui-

Dynamism and limitation

The limits of a programmatic acupuncture are built into the fact that the rural area is not a blank sheet. This obvious conclusion brings us to three themes which need to be examined in more detail. In the first place the introduction of new housing and work programmes should occur at the same time as the spatial restructuring of the agrarian sector which the farming management itself considers necessary. Both processes are interdependent and will have to form an equivalent part of a developmental strategy for the region. Once again this emphasises the importance of forming a regional plan and new coalitions between the organisations of agriculture, landscape and countryside and physical planning, which initiate and guide the content of the plan.

In addition to this, the maximum carrying capacity is limited by the capacity of the landscape itself. The new developments nestle themselves in existing characteristics and add a new dimension to them. The spatial design should reveal this new quality and make it verifiable. This will probably result in a new formulation of the aforementioned dilemma of urban development: is the new quality of the landscape shown able to withstand the dynamism it has helped to arouse? This question regarding the imaginary and mainly imaginable future quality of the landscape will have to be asked repeatedly.

In conclusion, can the maximum carrying capacity be made effective by seeking out the region's *hardware*? What are the elements that physically determine the conditions and limits regarding the 'loading' of new plans? The interesting part of this question lies in the fact that it requires a portrayal of those elements which facilitate 'loading' on the one hand and limit it on the other. An example of this line of thought is the use of the existing infrastructure to open new programmes based on the economic view that this network of roads must not be extended. Other examples are the coupling of new developments to an existing structure of facilities or to the creation of new natural settings. It is worthwhile to test this method of approach even further in an experimental design study. The aim of the exercise should be to portray the hardware of a region by way of an interdisciplinary study and plan.

Translation: Gregory Ball

delijk moeten maken hoe een strategie van programmatische 'acupunctuur' in het landelijke gebied haar eigen grenzen stelt. In een door ons bureau verrichte ontwerpstudie *Landstad Deventer* hebben we deze vraag getracht te beantwoorden door de introductie van de term 'maximaal draagvermogen van het landschap'.⁶ Dit motto veronderstelt dat het mogelijk is om, beginnend vanuit de analyse van de karakteristiek van een streek, door middel van ontwerpend onderzoek te bepalen wat het vermogen is van een gebied om een nieuw programma op een kwalitatief hoogwaardige wijze te accommoderen. Daarmee is echter de vraag niet beantwoord wie of wat kan garanderen dat dit maximale draagvermogen ook wordt gerespecteerd. Het antwoord op deze vraag moet wat ons betreft niet in eerste instantie gezocht worden in het formuleren van juridisch-planologische kaders. Het gaat om de vraag of ontwikkelingsstrategieën in staat zijn, door de aard van het proces dat zij in werking zetten, vorm te geven aan de groei en tegelijkertijd de op gang gebrachte dynamiek te begrenzen. In het kader van de hierboven aangehaalde studie *Landstad Deventer* hebben wij drie lijnen uitgezet waarlangs verder gezocht kan worden in een poging deze vraag te beantwoorden.

Dynamiek en begrenzing

74

De grenzen aan een programmatische acupuncture zitten ingebouwd in het feit dat het landelijke gebied geen *tabula rasa* is. Deze voor de hand liggende constatering leidt tot drie nader te onderzoeken thema's. Allereerst zal de introductie van nieuwe woon- en werkprogramma's gelijk op moeten gaan met de vanuit de bedrijfsvoering zelf noodzakelijk geachte ruimtelijke herstructurering van de agrarische sector. Beide processen hebben elkaar nodig en zullen gelijkwaardig onderdeel moeten uitmaken van een ontwikkelingsstrategie voor de streek. Dit legt nogmaals de nadruk op het belang van regionale planvorming en nieuwe coalities tussen de organisaties van de landbouw, natuur en landschap en de ruimtelijke ordening die de planvorming inhoudelijk initiëren en sturen.

Daarnaast wordt het maximale draagvermogen begrensd door de draagkracht van het landschap zelf. De nieuwe ontwikkelingen nestelen zich in de bestaande karakteristiek en voegen daar een nieuwe dimensie aan toe. Het ruimtelijke ontwerp zal deze nieuwe kwaliteit moeten tonen en toetsbaar maken. Hiermee is wellicht het eerder genoemde dilemma van de stedenbouw opnieuw geformuleerd: is de getoonde nieuwe landschappelijke kwaliteit bestand tegen de dynamiek die het zelf mede oproept? Toch zal deze vraag naar de denkbare en vooral voorstelbare toekomstige landschappelijke kwaliteit altijd opnieuw moeten worden gesteld. Ten slotte: kan het maximale draagvermogen

effectief worden gemaakt door op zoek te gaan naar de *hardware* van de streek? Wat zijn de elementen die in fysieke zin de voorwaarden en de grenzen aan het 'laden' van nieuwe programma's bepalen? Het interessante van deze vraag schuilt in het feit dat gevraagd wordt die elementen in beeld te brengen die enerzijds het 'laden' mogelijk maken en anderzijds het 'laden' begrenzen. Een voorbeeld van een dergelijke denkwijze is het gebruiken van de bestaande infrastructuur voor de ontsluiting van nieuwe programma's met als economisch uitgangspunt dat dit netwerk van wegen niet mag worden uitgebreid. Het koppelen van nieuwe ontwikkelingen aan de bestaande voorzieningenstructuur, dan wel aan de realisatie van nieuwe natuur zijn andere voorbeelden. Het is de moeite waard om deze benaderingswijze verder te toetsen in een experimenteel ontwerp onderzoek. Doel van deze exercitie zou moeten zijn om door middel van interdisciplinair onderzoek en ontwerp de *hardware* van een streek in beeld te brengen.

